

VOLTAIRE

CANDIDE YA DA
İYİMSERLİK

Çeviri: BERNA GÜNEN

VOLTAIRE
CANDIDE YA DA
İYİMSERLİK

Can Klasik

Candide ya da İyimserlik, Voltaire

Fransızca aslından çeviren: Berna Günen

Candide ou l'optimisme

İlk baskı: 1759, Cramer, Cenevre

Bu çeviride kaynak alınan baskı: Editions Flammarion, 2007

© 2023, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mart 2023, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 5000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: İnci Yıldırım / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-6011-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

VOLTAIRE
CANDIDE YA DA
İYİMSERLİK

ROMAN

Fransızca aslından çeviren

Berna Günen

♥can

VOLTAIRE, François-Marie Arouet adıyla, 1694'te Paris'te doğdu. Okuma tutkusu küçük yaşlarda *La Fontaine Masalları*'yla başladı. On yaşında bir Cizvit okuluna yazdırıldı; derslerinde oldukça başarılı olan Arouet'nin babası hukuk eğitimi almasını istiyordu, ancak gencin en büyük hayali yazmaktı ve hicivler kaleme almaya başladı. Edebî yeteneğiyle saray çevrelerinde sevilen bir isim haline geldi. Alaycı üslubu arkadaşlıklarını pekiştirse de, Orléans Dükü II. Philippe'den söz ettiği bir yazısı Bastille'e hapsedilmesine neden oldu. Bastille günlerinde, Voltaire mahlasıyla yayımladığı ilk eseri *Ædipe*'i (Oedipus) kaleme aldı. *Ædipe* hem yazara güçlü bir tanınırlık hem de Fransız Aydınlanması'na katkı sağladı. Yine bir asilzadeyi gücendirmesi sonucu İngiltere'ye sürgüne gönderildi. Sürgün yıllarında edindiği izlenimleri *Lettres Philosophiques sur Les Anglais* (İngilizler Üzerine Felsefi Mektuplar) eserinde topladı; İngiliz monarşisine duyduğu hayranlık Fransa'da tartışma yaratınca yeniden Paris'i terk etmek zorunda kaldı. Önce Château de Cirey'e, ardından birliktelik yaşadığı markizin ölümüyle Berlin'e yerleşmiştir. Büyük hayranı Kral Friedrich'i de kızdırmayı başarınca Paris'e dönmeye kalktı; XV. Louis'den hoşgörü bulamayınca Cenevre'ye gitti. Burada *Candide*'i kaleme aldı, eseri beğeni toplayınca Ferney'de bir malikâneye yerleşti ve son yıllarını burada geçirdi.

BERNA GÜNEN, 1979'da İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nden mezun oldu. Galatasaray Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler okurken Robert Schuman Bursu'na hak kazanarak eğitimine Fransa'da Institut d'Etudes Politiques de Paris'de (Sciences Po) devam etti. Bu okulda 20. yüzyıl Avrupa tarihi üzerine lisans, yüksek lisans ve doktora yaptı. Fransızca ve İngilizceden çeviriler yapıyor.

İçindekiler

I. BÖLÜM: Candide'in Güzel Bir Şatoda Büyümesi ve Oradan Kovulması	15
II. BÖLÜM: Bulgarların Arasında Candide'in Başına Gelenler....	19
III. BÖLÜM: Candide'in Bulgarların Elinden Kurtulması ve Başına Gelenler	23
IV. BÖLÜM: Candide'in Eski Felsefe Öğretmeni Doktor Pangloss'a Rastlaması ve Sonrasında Olanlar	27
V. BÖLÜM: Fırtına, Gemi Kazası, Deprem ve Doktor Pangloss, Candide ve Anabaptist Jacques'ın Başına Gelenler	31
VI. BÖLÜM: Depremlerin Önüne Geçmek İçin Şöyle Güzel Bir <i>Auto-Da-Fé</i> Düzenlenmesi ve Candide'in Poposunun Kırbaçlanması	35
VII. BÖLÜM: Yaşlı Bir Kadının Candide'e Bakması ve Candide'in Sevdiğine Kavuşması	38
VIII. BÖLÜM: Cunégonde'un Hikâyesi	41
IX. BÖLÜM: Cunégonde'un, Candide'in, Büyük Engizisyoncu'nun ve Yahudinin Başına Gelenler	45
X. BÖLÜM: Candide'in, Cunégonde'un ve Yaşlı Kadının Perişan Bir Halde Cádiz'e Gelmeleri ve Gemiye Binmeleri	48

XI. BÖLÜM: Yaşlı Kadının Hikâyesi	51
XII. BÖLÜM: Yaşlı Kadının Başına Gelen Felaketlerin Devamı	56
XIII. BÖLÜM: Candide'in Güzel Cunégonde'dan ve Yaşlı Kadından Ayrılmak Zorunda Kalması	61
XIV. BÖLÜM: Candide ile Cacambo'nun Paraguay Cizvitleri Tarafından Ağırlandıkları	64
XV. BÖLÜM: Candide'in Sevgili Cunégonde'unun Erkek Kardeşini Öldürmesi	69
XVI. BÖLÜM: İki Kızı, İki Maymuna ve Oreillon Adlı Vahşilere Rastlayan İki Gezginin Başına Gelenler	72
XVII. BÖLÜM: Candide ile Uşağının El Dorado Ülkesine Gelişi ve Burada Gördükleri	77
XVIII. BÖLÜM: Candide ile Uşağının El Dorado Ülkesinde Gördükleri	82
XIX. BÖLÜM: Candide ile Uşağının Surinam'da Başlarına Gelenler ve Candide'in Martin'le Tanışması	89
XX. BÖLÜM: Candide ile Martin'in Denizde Başlarına Gelenler	95
XXI. BÖLÜM: Candide ile Martin'in Fransa Kıyılarına Yaklaşmaları ve Akıl Yürütmeleri	99
XXII. BÖLÜM: Candide ile Martin'in Fransa'da Başlarına Gelenler	102
XXIII. BÖLÜM: Candide ile Martin'in İngiltere Kıyılarına Gitmeleri; Orada Gördükleri	116
XXIV. BÖLÜM: Paquette ile Peder Giroflée Hakkında	118
XXV. BÖLÜM: Venedikli Asilzade Senyör Pococuranté'nin Evine Ziyaret	124

XXVI. BÖLÜM: Candide ile Martin'in Altı Yabancıyla Yedikleri Akşam Yemeği ve O Altı Yabancı'nın Kim Oldukları	131
XXVII. BÖLÜM: Candide'in Constantinopolis'e Yolculuğu	136
XXVIII. BÖLÜM: Candide'in, Cunégonde'un, Pangloss'un, Martin'in vs. Başına Gelenler	141
XXIX. BÖLÜM: Candide'in Cunégonde'a ve Yaşlı Kadına Kavuşması	144
XXX. BÖLÜM: Sonuç	146

CANDIDE ya da İYİMSERLİK¹

Mösyö Doktor Ralph²
Almancadan çeviri

Doktorun 1759 yılında Minden'da³ öldüğü sırada cebinde bulunan eklerle birlikte

1. Fransızca *optimisme*. “Optimizm” veya “iyimserlik” Voltaire'in yaşadığı çağda Trévoux'lu Cizvitler tarafından yeni oluşturulmuş bir kelimeydi ve felsefi bir doktrindi. Latince “en iyi” anlamına gelen *optimum*'dan türetilen bu terim Leibniz'in “olası dünyaların en iyisi” savına atıfta bulunmaktaydı. (Ç.N.)

2. Voltaire bu sahte ismi dönemin sansüründen ve katı yargı sisteminden korunmak için uydurmuştur. Buradaki “doktor” unvanı tıptan ziyade teoloji doktorluğuna göndermedir. (Ç.N.)

3. Voltaire bu alt başlığı 1761'de eklemiştir. 1756-1763 tarihleri arasında başta Fransa ile Prusya olmak üzere güçlü Avrupa devletleri arasında yaşanan Yedi Yıl Savaşları'nın en önemli muharebelerinden biri olan Minden Muharebesi (1 Ağustos 1759) Fransızların yenilgisiyle sonuçlanmıştır. (Ç.N.)

I. BÖLÜM

Candide'in Güzel Bir Şatoda Büyümesi ve Oradan Kovulması

Vestfalya'da, Mösyö Baron de Thunder-ten-tronckh'un¹ güzel şatosunda, yaratılış itibarıyla yumuşak huylu genç bir delikanlı yaşardı. Fizyonomisi de bu ruhunu yansıtırdu. Delikanlı hayli düz bir muhakemeye dünyanın en saf zihnine sahipti ve sanırım bu yüzden ona Candide² ismi verilmişti. Hanenin kıdemli hizmetkârları onun mösyö baronun kız kardeşiyle civarda yaşayan iyi kalpli, dürüst bir asilzadenin oğlu olduğundan şüphelenirdi. Rivayete göre söz konusu küçükhanım, soylu ecdadını topu topu yetmiş bir göbek geriye götürebilen, soyağacının geri kalanı geçmişin derinliklerinde kaybolup gitmiş bu asilzadeyle evlenmek istememişti.

Mösyö baron, Vestfalya'nın en güçlü senyörlerinden biriydi, zira şatosunun bir kapısı ve pencereleri vardı. Hatta büyük salonunun bir duvarına halı bile asmıştı. Dış avludaki bütün köpekler gerekli hallerde bir sürü oluşturur, seyisleri bu köpekleri yönlendirirdi; köyün pa-

1. Voltaire'in sözde kaba bir dil olan Almancayla alay etmek için uydurduğu bir isim. 18. yüzyılda Almanca henüz büyük kültür dilleri arasında kabul edilmiyordu. Nitekim Prusya Kralı II. Friedrich konuşurken ve yazarken Fransızca'yı tercih ederdi. (Ç.N.)

2. (Fr.) Safdil, temiz yürekli. (Ç.N.)

pazı onun şahsi rahibiydi. Hepsi de ona monsenyör¹ der, şakalarına gülerlerdi.

Aşağı yukarı üç yüz elli libre² ağırlığındaki madam barones bu özelliğiyle bilhassa büyük bir itibara sahipti ve evin misafirlerini kendisini daha da saygıdeğer kılan bir asaletle ağırlardı. On yedi yaşındaki kızı Cunégonde al yankalı, körpe, dolgun ve iştah açıcıydı. Baronun oğlu her bakımdan babasına layık görünürdü. Mürebbi Pangloss³ evin kâhiniydi ve küçük Candide onun verdiği dersleri yaşının ve karakterinin verdiği mutlak bir iyi niyetle dinlerdi.

Pangloss metafiziko-teologo-cosmolo-ahmakoloji⁴ öğretirdi. Nedensiz hiçbir sonuç olmadığını ve içinde yaşadıkları olası dünyaların en iyisinde⁵ Monsenyör Baron'un şatosunun şatoların en güzeli ve madamın da olası baroneslerin en iyisi olduğunu hayranlık uyandıran bir dille kanıtlardı.

“Nesnelerin,” derdi Pangloss, “başka türlü olamayacağı kanıtlanmıştır; zira her şey bir amaç için yaratıldığı-

1. Asalet hiyerarşisinin en altında yer alan baronlara “monsenyör” diye hitap edilmezdi. Barona bu şekilde hitap edilmesi etrafındakilerin dalkavukluk derecesini gözler önüne serer. (Ç.N.)

2. Yaklaşık 159 kilo. (Ç.N.)

3. Voltaire'in Yunanca πάν (bütün) ve γλώσσα (dil) kelimelerinden türettiği bu isim Türkçeye “Bütündil” olarak çevrilebilir. (Ç.N.)

4. Fransızca *Métaphysico-théologo-cosmolo-nigologie*. Voltaire, Cizvit rahibi Louis Bertrand Castel'in (1688-1757) Alman filozof Gottfried Leibniz'in (1646-1716) felsefesini tanımlamak için kullandığı “fiziko-geometriko-teolojik doktrin” terimine alaylı bir gönderme yapıyor. Ayrıca Voltaire burada Fransızca *nigaud* (ahmak) kelimesinden yola çıkarak *nigologie* (ahmaklık bilimi) diye yeni bir terim de yaratıyor. Bugün bu kelime Fransızcada hâlâ kullanılır. (Ç.N.)

5. Din felsefesinin en çetrefilli meselelerinden biri olan şer problemini çözmek üzere Leibniz'in 1710 tarihli *Théodicée* adlı eserinde ortaya attığı ifade. Buna göre, Tanrı sonsuz olası dünyanın içerisinde en iyisini seçmiştir ve içinde yaşadığımız dünya olası dünyaların en iyisidir. Voltaire, Leibniz'in bu optimist felsefesini *Candide* dışında başka eserlerinde de hicvetmiştir, örneğin bkz. *Cahil Filozof*. (Ç.N.)

na göre¹, her şey zorunlu olarak en iyi amaca yöneliktir. Bakınız mesela burunlar gözlükleri taşımak için yaratılmıştır, nitekim gözlük takıyoruz. Bacakların golf pantolonu giymek için yaratıldığı barizdir, nitekim golf pantolonu giyiyoruz. Taşlar yontulup şatolar inşa edilsin diye oluşturulmuştur, nitekim monsienyör çok güzel bir şatoya sahiptir. Yörenin en büyük baronu en iyi ikamete sahip olmalıdır; domuzlar yenmek üzere yaratıldığı için biz de bütün yıl domuz yiyoruz; sonuç olarak her şeyin iyi olduğunu ileri sürenler saçmalamaktadırlar, zira her şey olası en iyi şekilde demek daha doğru olur.”

Candide söylenenleri dikkatle dinler ve saf saf inanır; zira Matmazel Cunégonde’u hat safhada güzel bulurdu, gerçi bunu ona söyleme cesaretini hiçbir zaman gösterememişti. Candide’e göre dünyaya Baron de Thunder-tronckh olarak gelme saadetinden sonraki ikinci en büyük saadet Matmazel Cunégonde olmaktı; üçüncüsü matmazeli her gün görmek; dördüncüsü ise yörenin, dolayısıyla da bütün dünyanın en büyük filozofu olan Üstat Pangloss’u dinlemektir.

Bir gün Cunégonde şatonun civarında, park olarak adlandırılan küçük ormanda dolaşırken, Doktor Pangloss’u çalılırlar arasında annesinin çok güzel ve çok uysal, ufak tefek esmer oda hizmetçisine deneysel fizik² dersi verirken gördü. Matmazel Cunégonde ilme çok yatkın olduğundan şahit olduğu ve sürekli yinelenen bu deneyleri nefes almadan gözlemledi; doktorun yeter sebebini³,

1. Leibniz’in nihai neden doktrinine gönderme. Buna göre, her şey kendi doğasından kaynaklanan bir amaç için vuku bulur. (Ç.N.)

2. Voltaire, Başrahip Jean-Antoine Nollet’in (1700-1770) 18. yüzyılda çok popüler olan *Leçons de physique expérimentale* (Deneysel Fizik Dersleri) eserine gönderme yapar. (Ç.N.)

3. Leibniz’in yeter sebep ilkesine gönderme. Buna göre, hiçbir şey bir neden veya belirleyici bir gerekçe olmadan vuku bulamaz. (Ç.N.)

nedenleri ve sonuçları açık seçik gördü ve allak bullak olmuş, dalgın, içi âlim olma arzusuyla dolup taşmış bir halde, bir gün pekâlâ kendisinin de genç Candide'in yeter sebebi, onun da kendi yeter sebebi olabileceğini düşünme düşüne şatoya geri döndü.

Cunégonde şatoya dönerken Candide'e rastladı ve kızardı, Candide de kızardı, Cunégonde ona kesik kesik merhaba dedi, Candide de ona ne dediğini bilmeden bir şeyler söyledi. Ertesi gün akşam yemeğinden sonra sofradan kalkılırken Cunégonde ve Candide kendilerini bir paravanın arkasında buldular; Cunégonde mendilini yere düşürdü, Candide mendili yerden aldı, Cunégonde delikanlının elini masumca tuttu, delikanlı da genç hanımın elini masumca fakat bambaşka bir hiddetle, duyarlılıkla ve zarafetle öptü; gençlerin dudakları birleşti, gözleri alevlendi, dizleri titredi, elleri yolunu şaşırdı. Paravanın yanından geçmekte olan Mösyö Baron de Thunder-tronckh, bu neden ve bu sonucu görünce Candide'i kaba etine şiddetli tekmeler ata ata şatodan kovdu; Cunégonde bayıldı ve kendine gelir gelmez madam baronesten tokadı yedi. Böylece olası şatoların bu en güzeli ve en hoşunda her şey altüst oldu.

Fransız edebiyatının belki de en çok okunan bu eserini, Leibniz'in "mümkün dünyaların en iyisi"nde yaşadığımız felsefesine, Pope'un "her şey iyidir" düşüncesine bir karşılık olarak yazar Voltaire. Bir pikaresk roman olarak yazılan *Candide*'de iyilik, erdem, özgürlük gibi kavramlar sorgulanır; farklı ülke, hükümdarlık, kral ve toplumları eleştiren, yer hicveden bir üslupla ele alınır.

İyimser düşüncelerle yaşamını sürdüren genç Candide, bir gönül meselesi yüzünden Baron de Thunder-ten-tronckh'un şatosundan kovulunca, iyimser akıl hocası Pangloss ve karamsar filozof Martin'le uzun bir yolculuğa çıkar. Yolları Paris'ten El Dorado'ya, Paraguay'dan Türkiye'ye ve daha pek çok gizemli diyara düşen üçlü, yolculuk boyunca tanıştıkları köylüler, hükümdarlar, tüccarlar ve daha pek çok farklı insandan yaşama dair öğretiler topladıkları uzun bir maceraya atılır. Candide bu maceranın sonunda yaşamı ve insanı tanıyacak, varoluş amacını bulacaktır.

#dünyaklasikleri #fransızklasikleri #felsefe #erdem #maceram
#yaşam #iyilik

Kapak resmi: Nicolas Lancret

